

Thomas Hobbes ve John Locke'un Devlet Anlayışının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Özlem BÜLBÜL
ozlembulbul@gmail.com
0000-0002-3670-8532

Araştırma Makalesi

DOI:...

Geliş Tarihi: 29.04.2023

Kabul Tarihi: 02.05.2023

Atf Bilgisi

Bülbül, Ö. (2023). Thomas Hobbes ve John Locke'un Devlet Anlayışının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi, *Ahi Evran Akademi*, 4(1), 31-38

ÖZ

Thomas Hobbes (1588-1679) ve John Locke (1632-1704) siyasi düşünce tarihinin önemli düşünürleri olmalarının yanı sıra, ortaya koydukları toplumsal sözleşme kuramlarıyla siyaset felsefesinde devletin kuramsallaştırılmasında öncül katkılarda bulunmuşlardır. Her iki düşünür de sunmuş oldukları özgün toplumsal sözleşme anlayışları ile devletin kuramsal düzeyde temellendirilmesi açısından gerek yaşadıkları dönemde gerekse de günümüzde siyaset çözümlerinde temel referans kaynakları olarak yerlerini almışlardır. Hobbes ve Locke temel savlarını ortaya koydukları toplumsal sözleşme kuramları ile siyasal topluma, bir diğer deyişle devlete geçişin sorunsallaştırılması ortak paydasına sahip olsalar da, dayandıkları kuramsal yapılandırma süreci göz önüne alındığında pek çok yönden farklılıkları görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, ortaklıkları ve farklılıkları bağlamında bu iki düşünürün devlet anlayışları merkeze alınarak kuramsal perspektiflerinin karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesidir.

Anahtar kelimeler: Thomas Hobbes, John Locke, Devlet, Toplum Sözleşmesi

Thomas Hobbes and John Locke's Understanding of State: A Comparative Analysis

ABSTRACT

Thomas Hobbes (1588-1679) and John Locke (1632-1704), in addition to being prominent thinkers in the history of political thought, made leading contributions to the theorizing of the state in political philosophy with their social contract theories. Both thinkers have taken their place as the main reference sources in political analysis both in the period they lived and today in terms of the theoretical foundation of the state with their original understanding of social contract. Although Hobbes and Locke have a common denominator with the social contract theories, in which they put their main arguments, and the problematization of the transition to political society, in other words to the state, it is seen that they differ in many aspects when the theoretical structuring process they are based on is taken into account. The aim of this study is to comparatively analyze the theoretical perspectives of these two thinkers by focusing on their understanding of the state in the context of their commonalities and differences.

Keywords: Thomas Hobbes, John Locke, State, Social Contract.

Giriş

Thomas Hobbes (1588-1679) ve John Locke (1632-1704) siyasi düşünce tarihinin öne çıkan düşünürlerinden olmakla birlikte, ortaya koydukları toplumsal sözleşme kuramları ile siyaset felsefesinde devletin kuramsallaştırılması doğrultusunda öncül katkılarda bulunmuşlardır. Hobbes ve Locke'un toplumsal sözleşme kuramları çerçevesinde savdukları devlet anlayışı ve buna ilişkin olarak ortaya koymuş oldukları savlar tek boyutlu bir değerlendirmeden çok daha fazlasını hak etmektedir. Bu ise bir anlamda toplumsal sözleşme çözümlerinin temel kuramsal dinamiklerini oluşturması bakımından siyasal toplum öncesi aşama, siyasal topluma geçiş ve siyasal toplumun nitelikleri olmak üzere üç ana boyutun karşılaştırmalı bir kuramsal düzlem üzerinden irdelenmesini gerektirmektedir. Her ne kadar, Hobbes ve Locke'un sunmuş olduğu siyaset felsefesi temelli bakışın bütünsel olarak kavranabilmesi için belirtilen bu üç aşamanın birbirleriyle olan ilişkiselliklerinin göz önüne alınması bir gereklilik ise de, kuramsal sınırlandırmanın net bir şekilde ortaya konulması konunun değerlendirilmesi açısından çok daha işlevsel olacaktır.

Devletin gerekliliğini ve hatta bir bakıma zorunluluğunu ifade etme doğrultusunda toplumsal sözleşmeyi var eden süreci ve bu süreçle birlikte geline aşamada devleti anlamlandırmaya dayalı kuramsal altyapıyı farklı yönleriyle ortaya koyan Hobbes ve Locke, doğa durumu, toplumsal sözleşme, haklar ve egemenlik gibi bazı noktalarda ayrıştırken, devleti adeta bir efsaneye dönüştürme konusunda birbirlerine

paralel bir çizgide konumlanmaktadır. Her iki düşünür de toplum üstü bir devlet anlayışını savunmuştur. Bir diğer deyişle, devletin toplumdaki bireylerin bütününden daha fazlasını ifade ettiğini vurgulayan bir anlayışı dile getirmişlerdir. Bu yönüyle bireylerin üstünde, özerk bir konuma sahip olan devlete belli bir kutsiyet atfettikleri anlaşılmaktadır (Uslu, 2022).

Doğa Durumu

Öncelikle, bu iki düşünür tarafından ortaya konulan toplumsal sözleşme kuramlarının beslendiği en önemli damarlardan biri olan ve aynı zamanda teorik duruşlarının oluşumuna zemin hazırlayan doğa durumu kavrayışı bakımından aralarında bazı farklılıkların olduğunu belirtmek gerekiyor. Hobbes açısından değerlendirdiğimizde, doğa durumu devletin henüz var olmadığı durum olarak sürekli bir çatışma halinin mevcut olduğu bir savaş durumunun (*bellum omnium contra omnes*) ifadesidir. Bu aşamada bir kaos ortamının olması, insanların birbirleriyle sürekli olarak mücadele içinde olmaları ve insanların barış içinde yaşamalarını düzenleyen bir iktidarın olmaması nedeniyle insanlar arasında korkunun hâkimiyeti söz konusudur. Korku, Hobbes'un kuramsal dünyasını değerlendirmek açısından kilit bir kavramdır (Bakırcı, 2008:2). Bu noktada, Hobbes'un gerek doğa durumu betimlemelerine gerekse de devlet kurgusunun genel atmosferine hakim olan unsurun korku olduğunu özellikle belirtmek gerekiyor. Aynı zamanda düşünürün yaşadığı yıllarda İngiltere'de iç savaş çıkmış olması da korku temelli bir bakışa sahip olmasında etkili olmuştur. Öyle ki, Hobbes'un devlet teorisi genel hatlarıyla irdelendiğinde, kurgusunun temelinde yatan korkuyu bertaraf etmek adına güvenlik konusuna sıklıkla vurgu yaptığı görülmektedir. Böylelikle Hobbes'un felsefesinin temelinde huzuru sağlamaya dönük bir saplantı olduğu ortadadır (Aron, 2011: 50). Hatta bu durum Hobbes için öyle bir hal alır ki, temel olarak devletin varoluş amacının bireysel güvenlik olduğunu ısrarla ifade etmektedir:

“Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek;... insanları korku içinde tutacak ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerini ifa etmeye ve... doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır” (Hobbes, 2005:128)

Hobbes'un merkezi bir iktidarın egemenliği altında oluşan siyasal toplumun var olmasını gerektiren ve hatta bu durumu bir bakıma zorunlu kılan ön koşulların görüldüğü bir kalabalığı tasvir etmek amacıyla kullandığı doğa durumu betimlemesinin bir tamamlayıcısı olarak insanın doğasına yönelik yapmış olduğu değerlendirmeler dikkat çekicidir. Hobbes'a göre insanlar doğuştan toplumsal özelliklere sahip değillerdir ve tutkuları ile sınırlandırılmış mutlak bir yalnızlık içinde yaşarlar. Bir doğa yarattığı olan insan her şeyden önce kendini düşünür, kendi varlığını korumaya çalışır (Hilav, 2003:141). Ancak şu da bir gerçektir ki, insanlar doğal yapıları gereği birbirleriyle ilişki içinde olmaya eğilimlidirler ve bu nedenle de sürekli olarak birbirleri ile çatışma içine girerler. Bunun yanı sıra, insanlar karınca ve arılar gibi kendilerini bütünü mutluluğuna içgüdüsel olarak adamazlar. Dolayısıyla doğal toplumdan söz etmek olası görünmemektedir. Bunun sonucu olarak, insanlar toplumsal düzeni siyasal güç üzerinden sağlama yoluna gitmişlerdir (Hampsher-Monk, 2004:58).

Locke'un doğa durumu ve bu bağlamda da insan algılayışını değerlendirdiğimizde ise, Hobbes'taki doğa durumuna kıyasla görece daha barışçıl bir tablo ortaya çıkmaktadır. İnsanlar, yönetim olmadan da birlikte yaşama yeteneğine sahiptirler ve hatta birbirlerinin dostluklarından zevk bile alırlar. Hobbes'un insan doğasına dair bu olumsuz nitelendirmelerine karşın, Locke insan algısını en iyi insani nitelikler olan akla ve ahlaki kurallara uygun yaşama yeteneği üzerinden temellendirir. Bu açıdan düşünüldüğünde, nasıl Hobbes doğa durumu aracılığıyla sunmuş olduğu bu kötü senaryoyu mutlak yönetim anlayışının gerekliliğini ve hatta zorunluluğunu göstermek adına ortaya koyuyorsa, bunun tersi bir yönden, Locke'un iyimser tablosu da doğal özgürlüğe, eşitliğe ve akla karşı olması nedeniyle bütün mutlakiyetçi yönetim şekillerinin reddini içermektedir (Wood, 2008:182). Bu açıdan, Hobbes toplum sözleşmesi kuramında, güvenli bir dünyanın kurulması için doğa durumunda yaşayan “akılcı” insanların egemen bir iktidar yaratmak üzere birbirleriyle anlaştıklarını ve bu egemenin de mutlak yetkilerle donatıldığını ifade eder. Locke ise, Hobbes tarafından savunulan kuramsal çerçeveye bir yanıt

verircesine, mutlak monarşi karşısında eleştirel bir duruş sergileyerek meşru ve sınırlandırılmış bir iktidar anlayışını savunmaktadır (Ağaoğulları vd., 2005:163). Bu yönüyle Locke'un savunduğu isyan hakkının, halka pozitiflik ve başrol verme anlamında geleneksel demokratik teoriden daha çok radikal demokratik teoriyle uyumlu olduğu düşünülebilir (Holden, 2007: 67). Bu bağlamda değerlendirdiğimizde, Hobbes ve Locke arasındaki farklılaşmanın insan doğasına ilişkin uzlaşmazlıkların da ötesinde politika ve stratejiye dair olduğunu ifade etmek gerekir. Hobbes toplumsal sözleşmesini ve bu doğrultuda ortaya koymuş olduğu devlet yaklaşımını mutlak yönetimi meşrulaştırmak amacıyla kaleme alırken, Locke ise, Hobbes'un aksine, tüm savını mutlak yönetime karşı olan direnişi meşrulaştırmak ve parlamentonun üstünlüğünü kuramsallaştırmak amacıyla ortaya koymaktadır (Wood, 2008:184-185).

Hobbes'un doğa durumu betimlemesinin merkezindeki vurgu "insan insanın kurdudur" (*homo homini lupus*) anlayışından başkası değildir. Hobbes'un tersine Locke'un doğa durumu anlatısı savaş durumunu değil, ama bunun tam karşıtı olarak barış, yardımlaşma ve iyi niyet durumunu ifade eder. Böylelikle Locke'ta doğa durumuna hakim olan unsur genelde barış halidir. Bu açıdan Locke'un devleti önceleyen, gerekli ve hatta zorunlu kılan anlatısına kaynaklık eden doğa durumu değerlendirmesinin Hobbes'un doğa durumu değerlendirmesi ile karşılaştırıldığında bütünüyle zıt bir tablo içerdiği ortaya çıkmaktadır. Ancak tam da bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, Locke'un doğa durumunun genel olarak barış durumu olmakla birlikte paranın keşfi ve bu keşfin bir sonucu olarak insanların mülkiyetlerini gereksinimlerinin ötesinde genişletmeye başlamalarıyla savaş durumuna doğru bir geçiş olduğunu da belirtmek gerekir. Öyle ki, toplumsal sözleşme mantığının bir gereği olarak sözleşmenin var olabilmesi ve siyasal toplumun yani devletin sahnede yerini alabilmesi için arka planda bu kötü gidişe son verilmesi gibi bir eğilimin de olması gerekmektedir. Her iki düşünürde de doğal hal olumsuz bir ölçünün sunulması ekseninde düşünülmelidir. Bu anlamda Hobbes'un genel doğa durumu anlatısı buna çok uygundur. Bir diğer deyişle, Hobbes toplumsal sözleşmesine giden süreçte doğa durumunu çatışmanın egemen olduğu bir durum olarak betimlemekle bir anlamda toplumsal sözleşmenin ve devletin kendini meşru kıldığı kuramsal arka planı ifade etme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla, Hobbes'un ortaya koyduğu tabiat felsefesinin siyaset felsefesini anlamak açısından önemi büyüktür. Hobbes bu anlamda, insanın tabiatı gereği siyasi ya da sosyal bir hayvan olduğunu varsayan geleneksel siyaset felsefesi ile ters düşer. Hobbes temelde bu varsayımı reddederek insanın tabiatı gereği ya da köken açısından apolitik, hatta asosyal bir hayvan olduğu düşüncesindedir. Ancak burada önemle altı çizilmesi gereken nokta, Hobbes'un bu bağlamda tabiat felsefesini siyaset felsefesi ekseninde kullanırken siyasi olmayanı siyasi bir amaca yönelik olarak kullandığıdır. Bu da aynı zamanda, apolitik bir fikre siyasi anlam yüklenmesi durumunu gündeme getirir (Strauss, 2005:171).

Thomas Hobbes ve John Locke'un devlet anlayışlarının çıkış noktalarını oluşturan doğal hal betimlemeleri bağlamında üzerinde durulması gereken bir başka husus da, her iki düşünürün de din dışı bir "doğa" düşüncesi üzerine temellendirilmiş bir gücün özerkliğine olan vurgusudur. Bu vurguyu köktenci din dışı güç ideolojisi olarak da adlandırılabilen, Grotius'dan Hobbes'a, ondan da Locke'a devletin meşruiyetinin temeli olarak yalnızca iktidarın "dünyevi" doğrulamasını kabul eden öğretisel bir bütünün uzantısı olarak değerlendirmek mümkündür (Mairet, 2005:238-239). Bu bakış açısı doğrultusunda, siyasi hayat "din dışı" bir etkinlik olarak algılanmakta ve gücün kullanımı "laik" bir temel üzerine oturtulmaktadır. Bu anlamda Hobbes siyasal çözümlemesini oluştururken her türlü aşkınlıktan arınmış bir doğa anlayışı ile karşımıza çıkar. Doğa bütünüyle tutku ve güç ekseninde yorumlanmıştır. Bu bağlamda, devletin zorunluluğuna, doğrudan şiddetin egemen olduğu ve din dışı öğelerin kullanıldığı doğa tasviri üzerinden ulaşılır. Bu durumu Locke'un siyaset felsefesi kapsamında değerlendirdiğimizde ise, Hobbes'un siyaset felsefesine benzer din dışı vurguların yapıldığı görülmektedir. Birey için akli hayatın kılavuzu olarak alan Locke, gelenek ve otoritenin her türlüşünden kurtulmayı felsefesi için odak noktası kılmıştır (Gökberk, 1974:340). Siyasi liberalizmin de öncülüğünü yapan kuramsal savları ortaya koyan Locke akli adet ve kanıların, ki bu dinsel kanıları da içerir, boyunduruğundan kurtarmak gerektiğini savunmaktadır (Wood, 2008:178). Bu anlayışın bir belirleyeni olarak Locke'un bilgiye yaklaşımındaki özgünlüğü de vurgulamak gerekir. Locke, tezinde aklın doğal ve toplumsal çevreden gelen duyuların üzerine işlendiğini, diğer bir deyişle doğuştan bir *tabula rasa*, bir yazısız levha olduğunu ifade eder. Bu bağlamda, dinsel herhangi bir referans üzerinden akli ve aklın ürettiği bilgiyi açıklayamayacağımızı savunur. Buradan da siyasi iktidara gönderme yaparak, iktidarın meşruiyetini

hiçbir ilahi güç üzerinden olmadığını özellikle vurgulamaktadır. Örneğin, “Hükümet Üzerine Birinci İnceleme” (Locke, 2012) başlıklı çalışmasında Robert Filmer’a karşı konumlandığı eleştirilerinin önemli bir eksenini de bu vurgu üzerinden temellenir. Hatta Locke, bu yöndeki düşüncelerini “Hükümet Üzerine İkinci İnceleme” başlıklı bir diğer çalışmasının başında şu şekilde ifade etmektedir:

“Adem iddia edildiği gibi, doğal babalık hakkına ya da Tanrı tarafından kendisine bağışlanmış pozitif bir yetkilendirmeye dayanarak, ne çocukları üzerinde söz konusu türde bir otoriteye, ne de dünya üzerinde bir hükümranlığa sahip olmuştur” (Locke, 2004:1)

Locke'ta Hobbes'takine benzer bir şekilde nihai olarak varılması gereken toplumsal sözleşme olgusu mevcuttur, ancak toplumsal sözleşmeye gidilen sürecin niteliği bakımından bazı farklar söz konusudur. Burada önemle altı çizilmesi gereken nokta, öncelikle Locke'un doğa durumu betimlemesinin, Hobbes'unkinden farklı olarak, iki boyutlu olmasıdır. Bir diğer deyişle, Locke doğa durumunu anlatırken, bu anlatısını tek bir teorik denklem üzerinden kurmayı tercih etmez. Bu bağlamda, onda doğa durumunu iki ayrı aşama halinde görmekteyiz. Daha önce de belirtildiği üzere, Locke'un ortaya koyduğu kuramsal bakışta paranın keşfi barışın egemen olduğu doğa durumunun bir tür savaş haline gelmesine neden olacaktır. Paranın keşfedilmesinden önceki zamanları insanların gereksinimleri ölçüsünde sınırsız mülk edinmelerinin mümkün olduğu dönem olarak nitelendiren Locke, paranın keşfiyle birlikte doğa durumunun bozulmaya başladığını belirtir. Aslında burada doğa durumunun barış ve güven dolu ortamından, adeta herkesin birbiri için tehlike oluşturduğu savaş durumuna geçişin anlatısı vardır. Burada Locke, Hobbes'un ifade ettiği çatışma durumundan biraz farklı bir anlatımla bu durumun “herkesin potansiyel olarak bir başkasına zarar verecek bir durumda olmasından çok, bir kişinin diğerini mutlak iktidarı altına alabilecek, onun özgürlüğünü, hatta yaşamını ortadan kaldıracak bir fırsatı ve olanağı elinde bulundurması” (Ağaoğulları vd., 2005:171) anlamına geldiğini belirtmiştir.

Doğa durumuna ait kuramsal çerçevenin niteliği açısından Hobbes ve Locke arasında genel hatlar itibarıyla bir karşılaştırma yapacak olursak, Hobbes'ta insanın doğasına ilişkin olarak tamamen tutkuların egemen olduğu ve insanın sürekli olarak güç arayışında olduğu bir betimleme hakim iken, bu aşamanın Locke'taki karşılığında insanın doğal haldeyken, yani siyasal toplum durumuna geçmeden önce dahi aklını kullanabilmiş olması eğilimi ön plandadır. Bu akıl sayesinde ki insan, diğer insanlarla savaş içinde yaşama durumundan kaçınma potansiyelindedir. Bir diğer deyişle, Locke'ta, Hobbes'un tersine, doğa durumunda ön planda olan akıldır. İnsan sahip olduğu akıl yoluyla yaşamını devam ettirir. Akıl yoluyla insanlar doğa yasalarına uyarlar ve aynı zamanda onları toplumsal sözleşmeyi yapmaya yönlendiren de işte bu akıldır. Buna ek olarak, korkunun ve tutkuların egemen olduğu Hobbes'un doğa durumuna kıyasla, Locke'ta gereksinimler ön plandadır. Locke'un devlet anlayışında gereksinimler üzerinden mülkiyet başat unsurdur. Hatta en genel ifadeyle, Locke devlet anlayışını mülkiyet kavrayışı üzerinden temellendirir. Dolayısıyla, “insanların devletlerde birleşmelerinin ve kendilerini yönetim altına koymalarının temel amaçları arasında “mülkiyetlerinin korunması” bulunmaktadır (Tabanlı, 2018: 350).

Haklar

Locke'un devlet anlayışının temelini oluşturan mülkiyet kavramsallaştırmasına geçmeden önce, her iki düşünürün toplumsal sözleşme kuramlarına kaynaklık etmesi ve bu anlamda da devlet anlayışlarını belirlemesi açısından haklar temelinde Hobbes ile aralarındaki benzerlik ve farklılıkları ortaya koymak gerekir. Aynı zamanda kendilerine özgü oluşturdukları devlet kuramsallaştırmaları üzerinden Hobbes ve Locke'un değerlendirmelerini anlamak açısından öne çıkan kavramlar olarak eşitlik ve özgürlüğün bu bağlamda hangi vurgular ekseninde konumlandığını da anlamak gerekecektir. Buradan hareketle, her iki düşünürün ortaya koyduğu toplumsal sözleşmeye dayalı devlet teorisinin genel çerçevesine ulaşılmış olacaktır.

Hobbes ve Locke'un devlet kuramlarının farklılığı temelinde en çok öne çıkan unsurlardan biri haklar konusu olmuştur. Gerek Hobbes gerekse de Locke toplumsal sözleşme ve buna bağlı olarak da devlet anlayışlarının teorik altyapısını oluştururken haklar temelinde bir bakış açısı geliştirmişlerdir. Doğa yasası söz konusu olduğunda, Hobbes bu yasanın herkesin her şey üzerinde hak sahibi olabileceği doğal

savaş durumunda geçerli bir yasa olmadığını ve bu yasanın geçerlilik kazanmasının herkesin doğal hakkını devretmesi anlamına gelen toplum sözleşmesinin gerçekleşmesiyle, siyasal toplumun yani devletin oluşumuyla anlam kazanacağını belirtir (Bakırcı, 2008:7). Bu açıdan değerlendirildiğinde, Hobbes'ta doğal durum halinde doğal hak unsuru mevcutken, doğa yasası yalnızca içsel (*in foro interno*) olarak varolup, dışsal (*in foro externo*) olarak bağlayıcı değildir. Dolayısıyla, Hobbes'ta doğa yasasının ve doğal hakların birarada mevcudiyetinden söz etmek mümkün olmaz. Hobbes için doğa yasası barışın ifadesidir. Bu da ancak devletin kurulması ile gerçekleşebilecek bir durumdur. Zira doğa durumu barıştan çok savaşın hakim olduğu bir ortam sunar. Bu aşamada adaletten söz edilemez, çünkü adalet doğanın değil toplumun işidir (Dumont, 2005:159). Diğer taraftan, doğa yasasına Locke'un ortaya koyduğu savlar açısından yaklaşıldığında ise, karşımıza çıkan tablo Hobbes'un savduğu düşüncelerden bir hayli farklıdır. Locke'ta doğa durumu doğa yasası ile eşit bir düzlemde değerlendirilir. Temel olarak insanın varlığını sürdürme hakkı anlamına gelen doğa yasası, Locke'cu bakış açısı kapsamında mülkiyet hakkını işaret etmektedir. Mülkiyet hakkı ise, bireyin en doğal hakkı olarak değerlendirilir. Mülkiyet burada genel bir başlık olarak yaşam, özgürlük ve servet edinme haklarını kapsar. Bu yönüyle de doğa durumunda mülkiyet vardır ve dahası buna bağlı olarak da bu aşamada doğa yasası geçerlidir. Ancak siyasal topluma geçildiğinde "her kişinin doğa yasasını yürütme iktidarını terketmesi ve bu iktidarını kamuya bırakması" (Locke, 2004:73) söz konusu olacaktır. Buna ek olarak, Locke'ta doğa durumunda suçtan söz etmek mümkün değildir, çünkü bu aşamada doğa yasasından başka bir yasanın geçerliliği yoktur. Bu durumda suçun olması için pozitif yasanın olması gereklidir. Bu da devletin oluşumunu gerektiren bir unsurdur.

Hobbes ve Locke'un doğa yasası ve doğal hak yorumlamaları paralelinde ele alınabilecek bir diğer nokta da, düşünürlerin özgürlük ve eşitlik kavramsallaştırmalarıdır. Her ne kadar tüm toplumsal sözleşmelerin mantığında başlangıç aşaması olarak özgür ve eşit bireyler üzerinden bir kuramsal çerçeve oluşturuluyor olsa da, özgürlük üzerinden düşünüldüğünde, Hobbes ve Locke'un oldukça farklı cephelerden konuya yaklaştıkları görülecektir. Locke açısından özgürlük kişi olmakla ilgilidir. Zira kişi olmak doğa yasasını kavramayı gerektirir. Ancak ve ancak doğa yasasını anlayan, kavrayan ve ona uygun davranan insan kişi olma mertebesine ulaşır. Doğa yasasını kavrayamadan önce ise yalnızca insandır. İnsan, daha önce de belirttiğim üzere, akli ile doğa yasasını anlar ve insan ancak bu sınırlar içinde kaldığında özgür demektir. Bu anlayış çerçevesinde yalnızca doğa yasasını kavrama yeteneğinden yoksun olan çocuklar, deliler ve aptallar özgür sayılmazlar. Özgürlük kavramı Locke'ta aynı zamanda mülkiyetle ilişkilendirilerek değerlendirilmelidir. Mülkiyet hakkı özgür insanın sahip olabileceği bir haktır ve bu durumda her insan özgürce mülkiyet hakkını kullanabilir. Locke'ta mülkiyet hakkı hem doğa durumunda hem de siyasal topluma yani devlete geçildiği zaman insanın özgürlüğünün bir yansıması olarak mevcudiyetini korur. Locke'un teorisinin temelinde mülkiyet yatar. Aslında Locke'un genel siyaset felsefesi ve bu bağlamda da devlet yaklaşımını değerlendirmenin kilit kavramıdır mülkiyet. Kendisinin en yalın ifadesiyle, "Mülkiyetin bulunmadığı yerde adaletsizlik de olmaz" (Akt. Ağaoğulları vd.,2005:173). Dolayısıyla, mülkiyet adaletin temelidir. Bu bağlamda, Locke medeniyet hukukundan tutun da liberal siyasete dair kuramsal çerçevenin geneline kaynaklık etmiştir. Hobbes'un ortaya koymuş olduğu kuramsal bakışta ise mülkiyet şu şekilde ifadesini bulur:

"Egemen her bir uyruğa, diğer uyruklarca engellenmeden, yararlanabileceği şeyleri ve yapabileceği eylemleri gösteren kurallar koyma yetkisinin tümü, egemenliğin bir parçasıdır; ve bu insanların mülkiyet dedikleri şeydir" (Hobbes, 2005:134-135)

Sonuç olarak, Hobbes'ta mülkiyet ancak siyasal topluma geçişle birlikte gerçekleşen bir olgudur. Mülkiyeti belirleme yetkisi tümüyle egemene aittir ve bu haliyle de iktidarın mutlak kontrolü altındadır. Böylece Hobbes'un mutlakiyetçi zihniyeti mülkiyete bakışında da açıkça görülmektedir.

Sözleşmenin Niteliği

Hobbes ve Locke, devlet anlayışlarının temelini oluşturan toplumsal sözleşmenin niteliği açısından da farklı görüşlere sahiplerdir. Locke'a göre sözleşmenin tanımı şöyledir:

“Doğa durumu dışındaki bir toplulukta birleşmek isteyen her kişinin, içinde birleştiği toplumun amaçları için gerekli olan bütün güçlerini, çoğunluktan daha büyük bir sayıda insan açıkça başka türlü kararlaştırmamışsa, topluluğun çoğunluğuna bıraktığı kabul edilmelidir. Bu işlem ancak ve ancak, bir devletin içine giren ya da devleti oluşturan bireyler arasında, siyasal bir toplumda birleşmek konusundaki anlaşma ile yapılır. Ki bütün sözleşme, bundan ibarettir ya da bundan ibaret olması gerekir”(Locke, 2004:83)

Buradan da açıkça görüleceği üzere, Locke'un toplumsal sözleşme anlayışında bireylerden oluşan kalabalık topluluk haline dönüşmektedir. Ancak insanların toplum haline dönüşmeleriyle sözleşmenin yapılması mümkün olur. Hobbes'un toplumsal sözleşme anlayışında ise, böyle bir ara aşamadan söz etmek mümkün değildir. Hobbes'ta kalabalık doğrudan egemende birleşir.

Locke'ta sözleşme rıza üzerinden gerçekleşmektedir. Bu anlamıyla Locke'ta rıza kavramının kullanılması iktidarın sınırlandırılması amaçlıdır. Locke, hiçbir özgür insanın rıza göstermediği bir yönetime itaat etmeye zorlanamayacağını belirtir. Aynı zamanda rızanın sürekliliği de şarttır. Diğer taraftan Hobbes açısından bakıldığında ise, toplumsal sözleşmenin gerçekleşmesi rızanın çok ötesinde bir anlamı işaret eder. Bu durum Hobbes'un toplum sözleşmesinde rızanın mutlakiyetçilik vurgusunu güçlendirme, meşru kılma anlamında kullanıldığını gösterir. Bu da, kişilerin kendi iradelerini tümüyle egemen olan kişi veya heyetin iradesine tabi kılmaları şeklinde özetlenebilir:

“Bu onaylamak ve rıza göstermekten öte bir şeydir; herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye veya bu heyete bırakıyorum...” (Hobbes, 2005:130)

Locke'ta rıza kavramı doğrultusunda öne çıkan bir diğer kavram da onaydır. Onay, sözleşmenin geçerli olması için adeta bir gerekliliktir. Hobbes'ta ise bırakınız böyle bir kavramın varlığından söz etmeyi, uyruklar ve egemen arasındaki ilişki gayet net olarak ortaya konulmuştur:

“Bir devletin bu şekilde kuruluşu ile herkes egemenin bütün yaptıklarının yazarıdır ve dolayısıyla, egemeninden haksızlığa uğradığından şikayet eden bir kimse, bizzat kendisinin yazarı olduğu bir şeyden şikayet ediyor demektir; ve bu nedenle kendisinden başka hiç kimseyi suçlamamalıdır; hatta kendisini bile haksızlık yapmakla suçlayamaz; çünkü bir kimsenin kendisine haksızlık yapması imkansızdır” (Hobbes, 2005:133)

Hobbes ve Locke'un ortaya koyduğu kuramsal bakışta sözleşmenin niceliği açısından da farklı değerlendirmeler mevcuttur. Bilindiği üzere, Hobbes'un kuramında üç kişili, iki zamanlı, tek bir sözleşme vardır. İnsanlar, haklarını karşılıklı olarak bir üçüncü kişiye devrettikleri bir sözleşme yaparak kendilerini ortak bir iktidarın boyunduruğu altına sokacaklardır. Sözleşme bu anlamda aralarında eşitlik bulunan ve birbirlerini eşit olarak gören insanlar tarafından yapılacaktır (Ağaoğulları vd., 1994:211). Sözleşmenin gerçekleşmesiyle hakların egemene devri gerçekleşmiştir. Ancak bu öyle bir egemendir ki, bütün bu haklardan çok daha fazlasını temsil etmektedir. Locke'ta ise genel olarak muğlak bir durumu işaret etse de, siyasal topluma geçişte sözleşmenin birden fazla aşamalı olarak gerçekleştiği belirtilmektedir (Ağaoğulları vd., 2005:189). Bu yönüyle, ilk aşamada insanlar bir araya gelerek toplumu oluştururlar. Diğer taraftan ise, Hobbes'un toplum sözleşmesinde böyle bir aşama bulunmamaktadır. Böylelikle, bu aşamayı gerçekleştiren insanlar toplum olmadan önce doğa durumunda taşıdıkları iktidarlara son vermek durumunda kalırlar. İkinci bir aşama olarak ise, devletin oluşturulması gelmektedir. Toplum bu aşamada yetkilerini devlete devreder.

Egemenlik

Her iki düşünür tarafından ortaya konulan devlet kuramsallaştırmasının değerlendirilmesi için aynı zamanda egemenlik anlayışlarının da dikkate alınması gerekir. Egemenlik, Hobbes'un temel eseri *Leviathan*'ın odak noktasını oluşturur. Egemen, yüce iktidarı tutan son kişidir. Onun üstünde hiçbir dünyevi güç bulunmamaktadır. Bu ise, bütünüyle iktidarın bir hak olarak yönetici otoriteye ait olduğunun iddiasıdır. Bu anlamda egemen ve onun sahibi olduğu iktidar, Hobbes'un devlet anlayışının temelini

oluşturmaktadır. Hobbes'un mutlakçılık savını genel hatlarıyla şu şekilde özetlemek mümkündür: "Egemenliği karakterize eden, onu kullanmakta olan kişi ya da kişiler değil, sınırlandırılmamış yetkinin eşsiz bir şekilde kullanımı idi. Hobbes'a göre, yönetimlerin can alıcı özellikleri, egemenliği oluşturan tüm zorunlu erkler sahip olup olmadıkları idi" (Hampsher-Monk, 2004:72). Tam da bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, Hobbes'un mutlakçılık yönündeki bu savı çerçevesinde yurttaşlara egemen karşısında yaşamlarını koruma hakkı dışında hiçbir hak tanınmamasıdır.

Locke ise, egemenlik anlayışı üzerinden çok daha farklı bir düşünsel duruş sergilemektedir. Hobbes'un tersine, Locke egemenliği sınırlandırılmış bir anlayış doğrultusunda yorumlamaktadır. Egemenliğin sınırsızlığını temsil eden mutlakiyetçi yönetimlerle mücadele içindedir. Locke için toplumsal sözleşme aynı zamanda güven ve sorumluluk ilişkisinin ifadesidir. Rızanın sürekliliğine vurgu da bunun bir göstergesidir. Yönetimin kurulabilmesi için başlangıçta verilen onay yönetimin meşruiyeti açısından gerekli, ancak yeterli değildir. Onayın sürekliliği yönetime başta verilen onay kadar önemli ve gereklidir. Aynı zamanda yönetime verilen bu onay her an geri çekilme potansiyelini de beraberinde getirir (Hampsher-Monk, 2004:134-137). Böylelikle, yönetimin keyfilikten uzak olduğu, onayın sürekli olarak yeniden üretilmesine dayalı, sınırlandırılmış bir yönetim anlayışını savunan Locke, ortaya koyduğu toplumsal sözleşme çözümlemesi ve devlet anlayışı ile siyasal liberalizmin temel düşünsel dayanaklarını oluşturmaktadır.

Sonuç

Gerek Hobbes gerekse de Locke ortaya koydukları toplum sözleşmesi kuramları ile günümüz modern devletine giden süreçte devletin kuramsallaştırılması açısından önemli düşünürler olarak kabul edilmektedir. Bu iki düşünürü buluşturan en temel nokta, devlete toplumun üstünde bir değer atfederek adeta devleti kutsallaştıran, efsaneleştiren bir duruş sergilemiş olmalarıdır. Devletin bireylerin toplamını aşan bir anlam ve kutsiyete sahip olduğu bu anlayış doğrultusunda Hobbes ve Locke'u ortak kılan noktalar kadar, aynı zamanda toplumsal sözleşmenin niteliği, toplumsal sözleşme öncesi ve sonrasına bakış anlamında farklı kuramsal çözümlemeler sunduklarını da belirtmek gerekir. Bu bağlamda devletin bir gereklilik olarak görülmesinin arka planını oluşturan, devleti önceleyen doğa durumu aşaması, devleti var eden toplumsal sözleşmenin niteliği, haklar ve egemenlik açısından birbirinden farklı savlar sunmuşlardır. Ancak her iki düşünür de savdukları devlet anlayışlarıyla siyaset felsefesi literatürüne özgün katkılar yapmışlardır. Devlet iktidarını dünyevi bir olgu olarak ele almış olmaları günümüzde modern devlet anlayışının oluşmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda Hobbes'un monarşik yapılanmayı baş tacı eden mutlak devlet vurgusu ve Locke'un liberal siyasetin temellerini oluşturan, yetkileri sınırlandırılmış devlet anlayışı mutlak devletten parlamenter devlete geçişi yansıtmaktadır.

Kaynakça

- Ağaoğulları, M. A., Köker, L. *Kral-Devlet ya da Ölümlü Tanrı*. İmge Yayınları, 3. baskı, Ankara, 1994.
- Ağaoğulları, M. A., Zabcı, F., Ergün, R. *Kral-Devletten Ulus Devlete*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.
- Aron, R., *Demokrasi ve Totalitarizm*, çev. Vahdi Hatay, Kadim Yayınları, Ankara, 2011.
- Bakırcı, F. "Hobbes'ta Sözleşmenin Kökeni Akıl Mıdır?," *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63/3, 2008, (1-48).
- Dumont, L. "Bireycilik Üzerine Denemeler: Doğuş. XIII. Yüzyıldan başlayarak siyaset kategorisi ve devlet," *Devlet Kuramı*, der. Cemal Bali Akal, Dost Yayınevi, Ankara, 2005, (141-174).
- Gökberk, M. *Felsefe Tarihi*. Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.
- Hampsher-Monk, I. *Modern Siyasal Düşünce Tarihi: Hobbes'tan Marx'a Büyük Siyasal Düşünürler*. Say Yayınları, İstanbul, 2004.

Hilav, S. *Yüz Soruda Felsefe*. K Kitaplığı, 2003.

Hobbes, T. *Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti*. çev. Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

Holden, B. *Liberal Demokrasiyi Anlamak*. çev. Hüseyin Bal, Liberte Yayınları, Ankara, 2007.

Locke, J. *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme: Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme*. çev. Fahri Bakırcı, Babil Yayıncılık, Ankara, 2004.

Locke, J. *Hükümet Üzerine Birinci İnceleme: Bay Robert Filmer ve Yandaşlarının Yanlış İlke ve Temellerinin Yıkılışı*. çev. Fahri Bakırcı, Kırilangıç Yayınları, Ankara, 2012.

Mairet, G.. "Padovalı Marsilius'dan Louis XIV'e laik devletin doğuşu," *Devlet Kuramı*, der. Cemal Bali Akal, Dost Yayınevi, Ankara, 2005, (215-242).

Strauss, L. "Tabii hak ve tarih," *Devlet Kuramı*, der. Cemal Bali Akal, Dost Yayınevi, Ankara, 2005, (141-174).

Tabanlı, F. "Thomas Hobbes ve John Locke'un Devletin Kökeni Hakkındaki Görüşleri" *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 2018, (331-353).

Uslu, A. "Thomas Hobbes: Sınıflar üstü devletin teorisyeni" *Birgün*, 30.10.2022.

Wood, E. M., Neal Wood. *İsyan Borusu: Kapitalizmin Yükselişi ve Siyasal Teori 1509-1688*. çev. Fahri Bakırcı, Epos Yayınları, Ankara, 2008.